

Artur Hołda

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4577-6262>

Katarzyna Strojny

Wyższa Szkoła Ekonomii i Informatyki w Krakowie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7818-7192>

Skutki zdarzeń kryzysowych w księgach rachunkowych i sprawozdawczości finansowej na przykładzie pandemii COVID-19

Streszczenie

Sytuacja pandemiczna na świecie w ciągu ostatnich dwóch lat zmusiła wszystkich do funkcjonowania w zmienionych warunkach społecznych i gospodarczych. Niewątpliwie pandemia miała wpływ na działanie jednostek gospodarczych. Celem artykułu jest pokazanie wpływu COVID-19 na księgi rachunkowe i sprawozdania finansowe z uwzględnieniem rekomendacji Komitetu Standardów Rachunkowości w Polsce. Artykuł został opracowany w oparciu o przeprowadzone badania ankietowe wśród kierowników jednostek gospodarczych oraz kadry finansowo-księgowej. Zostały one przeprowadzone w okresie od maja do listopada 2021 roku. Wyniki badań pokazują, że w początkowej fazie pandemii przedsiębiorcy oraz kadra finansowo-księgowa nie przewidywała zagrożenia kontynuacji działalności w związku z nowym ryzykiem. Stwierdzono, że dotychczasowe procedury, prognozy, sposoby wyceny są adekwatne do zmienionych warunków społeczno-gospodarczych. Rekomendacje zalecane przez Komitet Standardów Rachunkowości w Polsce wykorzystywane były do

„bieżącej działalności”, a nie weryfikacji planów, identyfikacji zagrożeń czy modyfikacji procedur obowiązujących w firmach.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, sprawozdawczość finansowa, rekomendacje KSR

Kody klasyfikacji JEL: M40, M 41, M42

1. Wprowadzenie

Epidemia COVID-19 rozpoczęła się w listopadzie 2019 roku w środkowych Chinach. W marcu 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia uznała ją za pandemię. Niewątpliwie wpłynęła ona na wszystkie dziedziny naszego życia, przede wszystkim społecznego i gospodarczego.

Władze państw, chcąc zapobiegać rozprzestrzenianiu się zakażeń, decydowały się na wprowadzenie różnego rodzaju obostrzeń, często dość drastycznych. W ich rezultacie ograniczano możliwość zgromadzeń, zalecano zachowanie dystansu społecznego, wprowadzano obowiązek noszenia maseczek, zachęcano do testów i szczepień.

Uczniowie i studenci przeszli na zajęcia w trybie zdalnym. Pracownicy również świadczyli pracę w tym trybie. Ograniczenia te wywołały szereg negatywnych skutków gospodarczych. Objawiało się to między innymi spadkiem popytu na wiele dóbr i usług, zachwianiem łańcucha dostaw, a co za tym idzie, zaburzeniem w ciągłości produkcji, koniecznością funkcjonowania firm w reżimie sanitarnym i wzrostem kosztów z tego tytułu. Pandemia spowodowała również absencję pracowników. Wpływ tego zjawiska na polską gospodarkę miał charakter wieloaspektowy. Doszło do ograniczenia zarówno popytu, jak i podaży. Przedstawiciele wielu branż w wyniku wprowadzonych restrykcyjnych obostrzeń, mających na celu spadek liczby zakażeń, znacznie ograniczyli lub po prostu zostali zmuszeni do zaniechania prowadzenia działalności. Restrykcje gospodarcze najmocniej dotknęły sektor gastronomii, turystyki, rozrywki, kultury, edukacji czy handlu detalicznego. Część branż nie odczuła mocno tego zjawiska – szczególnie te związane z produkcją i sprzedażą żywności czy budownictwo. Znalazły się i takie sektory, które „skorzystały” na wybuchu pandemii. Błyskawicznie rozwinął się e-commerce, usługi kurierskie. Firmy produkujące artykuły higieniczne generowały nadspodziewane zyski [Dereń, Strojny, 2024 s. 2]. Odpowiedzią Komitetu Standardów Rachunkowości w Polsce (KSR) na zmienione warunki funkcjonowania jednostek gospodarczych było przygotowanie rekomendacji, które miały na celu wsparcie podmiotów gospodarczych w prowadzeniu ksiąg rachunkowych i sporządzeniu sprawozdania finansowego w nowych, tak zasadniczo zmienionych warunkach. Rekomendacje te weszły w życie uchwałą KSR nr 13/2020 z dnia 10 grudnia 2020 r.

Celem badań jest ustalenie zmian spowodowanych pandemią COVID-19 w księgach rachunkowych w oparciu o opinie kierowników przedsiębiorstw oraz kadry finansowo-księgowej.

Wyodrębnione zostały również cele szczegółowe:

- 1) Ocena wpływu pandemii na kontynuację działalności jednostek.
- 2) Identyfikacja procedur ostrożnościowych zastosowanych w wycenie bilansowej w dobie pandemii.
- 3) Ocena wiarygodności i rzetelności sprawozdania finansowego w czasie pandemii.

Ocena wpływu pandemii COVID-19 na kontynuację działalności jednostki, wiarygodność sporządzonych sprawozdań finansowych oraz identyfikacja procedur ostrożnościowych została dokonana na podstawie analiz przeprowadzonych ankiet.

W związku z prowadzonymi badaniami zostały postawione następujące hipotezy badawcze:

- 1) W ocenie kierowników jednostek i właścicieli oraz kadry finansowo-księgowej firm pandemia COVID-19 zagrozi możliwości kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę.
- 2) W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm oraz kadry finansowo-księgowej w prognozach dotyczących przyszłości jednostki należy uwzględniać nowe zidentyfikowane czynniki ryzyka.
- 3) W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm oraz kadry finansowo-księgowej należy zrewidować plany mogące zapobiegać zdarzeniom zagrażającym kontynuacji działalności przez jednostkę.
- 4) W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm oraz kadry finansowo-księgowej należy zastosować zasady ostrożnej wyceny aktywów i zobowiązań w kontekście COVID-19.
- 5) W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm należy zaktualizować wartości szacunkowe i wyceny w wartościach godziwych w związku z COVID-19.
- 6) W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm oraz kadry finansowo-księgowej należy skorygować koszty produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w związku z COVID-19.

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w okresie maj–listopad 2021. Ogółem uzyskano 98 odpowiedzi. Formularze ankiet w wersji elektronicznej zostały rozesłane do spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, losowo dobranych przedsiębiorców dostępnych w bazach internetowych. Dodatkowo na terenie województwa małopolskiego i śląskiego przeprowadzono wywiady bezpośrednie telefonicznie lub osobiście z osobami będącymi w zarządach firm, właścicielami lub przedstawicielami działów finansowo-księgowych. Ogółem rozesłano około 900 ankiet, a w badaniach brały udział osoby, które są odpowiedzialne za prawidłowe sporządzenie sprawozdań finansowych. Hipotezy zostały zweryfikowane przy pomocy testu statystycznego chi-kwadrat, służącego do weryfikacji hipotez mówiących o niezależności zmiennych lub zgodności rozkładu z założeniami.

2. Sprawozdanie finansowe w czasie pandemii – rekomendacje Komitetu Standardów Rachunkowości w Polsce

Komitet Standardów Rachunkowości w Polsce uchwałą z dnia 10 grudnia 2020 r. przedstawił rekomendacje mające na celu prawidłowe sporządzenie sprawozdania finansowego przez jednostki gospodarcze w czasach pandemii, a więc w warunkach znacznej niepewności.

Zasadniczym tematem poruszonym w dokumencie było założenie kontynuacji działalności przez jednostkę z uwzględnieniem zdarzeń po dniu bilansowym. Założenie kontynuacji działalności jest jedną z nadrzędnych zasad rachunkowości, a wszystkie jednostki gospodarcze mają obowiązek zadeklarowania jej kontynuowania, gdy istnieją ku temu uzasadnione przesłanki, lub podania informacji o zaniechaniu kontynuowania działalności, gdy przesłanek do jej kontynuowania faktycznie brak. Założenie kontynuacji działalności jest deklarowane przez jednostkę gospodarczą do momentu, gdy nie jest pewne, że brak jest takiej możliwości. Założenie kontynuacji działalności może być przyjęte przez jednostkę w dwóch sytuacjach:

- kontynuacja działalności jest niezagrożona, wyjąwszy – rzecz jasna – zaistnienie niedających się przewidzieć zdarzeń lub uwarunkowań,
- kontynuacja działalności prawdopodobnie nastąpi – taki jest zamiar jednostki, ale jest ona świadoma znaczącej niepewności, jaka wiąże się z realizacją tego zamiaru, wynikającej ze znanych jednostce ryzyk i zagrożeń [Hołda, 2021b].

Za identyfikację uzasadnionych przesłanek do kontynuowania działalności odpowiada kierownik jednostki, a w swoich opiniach uwzględnić musi wszystkie znane mu informacje na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego.

W opinii Z. Fedaka nietyпова sytuacja wynikająca z otoczenia firmy sprawia, że przed kierownikami jednostek, szczególnie tych dotkniętych skutkami pandemii, zostało postawionych wiele zadań, by wiarygodnie ocenić możliwość kontynuowania działalności przez jednostkę [Fedak, 2020, s. 4].

Niestety, jak wskazują badacze, zarządy spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie nie zawsze w sposób satysfakcjonujący wywiązywały się z obowiązku informowania interesariuszy o wpływie COVID-19 na sytuację jednostki. Podstawowy zarzut to niska jakość i brak kompletności danych [Hyży, 2023, s. 42].

Dodatkowo z przeprowadzonych analiz wynika, że wśród spółek indeksu WIG-20 w początkowym okresie pandemii COVID-19 o jej wpływie na działalność spółki poinformowały jedynie trzy podmioty [Adamik-Citak, 2021, s. 162–170].

Potwierdzają to badania prowadzone w późniejszym okresie. Analiza obejmowała lata 2020–2022. W kontekście zagrożenia kontynuacji działalności spółki WIG-20 nie podawały informacji na ten temat lub stwierdzały brak wpływu pandemii na kontynuację działalności [Strojny, 2023, s. 144–146]

W ocenie A. Hołdy zagrożenie kontynuacji działalności można systematyzować w dwójaki sposób, po pierwsze jako czynniki o charakterze finansowym, po drugie jako czynniki o charakterze operacyjnym [Hołda, Strojny, 2021, s. 87]. Jednak pandemia była zupełnie

nietypowym, niespotykanym na tę skalę zjawiskiem, które niewątpliwie miało wymierny wpływ na sprawozdawczość spółek. Zaprzestanie prowadzenia działalności gospodarczej jednostki jest stanem faktycznym, jednak może następować w drodze czynności prawnych o zróżnicowanym charakterze [Hołda, Strojny, 2019, s. 11]. W związku z nowym zjawiskiem, jakim była pandemia, bardziej prawdopodobnym był jego przymusowy charakter zakończony procesem upadłości lub likwidacji firmy.

Nowa sytuacja gospodarcza wywołana pandemią COVID-19 w ocenie KSR powinna być pod szczególnym nadzorem kierowników jednostek gospodarczych. Wynikało to głównie z tego, że powstała w wyniku pandemii niestabilność otoczenia gospodarczego miała charakter wieloczynnikowy. Słusznym był postulat, by analizę ryzyka przeprowadzić we wszystkich obszarach działalności jednostki, tj. finansowym, operacyjnym, inwestycyjnym czy organizacyjnym. Niestety pandemia była nieprzewidywalna i z uwagi na to, nawet jeśli kierownik jednostki na dany moment nie widział przesłanek do zaniechania działalności, to przesłanki takie mogły się w niedalekiej przyszłości pojawić.

Wskazówki dotyczące sporządzenia sprawozdania finansowego w czasie pandemii dotyczyły również sposobu przeprowadzenia inwentaryzacji. Ma ona na celu urealnienie stanów zasobów majątkowych jednostki na dzień bilansowy oraz wykazanie prawidłowych wartości tych zasobów w sprawozdaniu finansowym. Związane to jest bezpośrednio z samokontrolą w jednostce, dokonaniem koniecznych księgowania korygujących i rozliczeniem osób odpowiedzialnych za powstanie ewentualnych braków. Zgodnie z wymogami ustawy nie ma możliwości zamknięcia ksiąg rachunkowych bez przeprowadzenia inwentaryzacji.

W związku z zaistniałą sytuacją KSR postulował, by w przypadku braku możliwości przeprowadzenia inwentaryzacji drogą spisu z natury przeprowadzić ją na podstawie weryfikacji dokumentacji finansowo-księgowej. Ograniczeniami uniemożliwiającymi przeprowadzenie inwentaryzacji drogą spisu z natury były: trudności w skompletowaniu zespołów spisowych, braki kadrowe wynikające ze zwolnień lekarskich pracowników, wprowadzenie zmian w organizacji pracy w firmie lub trudności w zapewnieniu wymogów sanitarnych zespołom spisowym.

Jak podkreśla A. Hołda, przepisy dotyczące odstąpienia od inwentaryzacji drogą spisu z natury należy uznać za niesprzeczne z przepisami prawa, przy zachowaniu wymogów związanych z odpowiednim udokumentowaniem – uargumentowaniem takiej konieczności oraz dokonaniu inwentaryzacji metodą porównania ksiąg rachunkowych z dokumentacją [Hołda, 2021a, s. LV].

Kolejnym problemem wskazywanym w rekomendacjach było przedstawienie w księgach rachunkowych i sprawozdawczości finansowej pomocy, jaką otrzymała jednostka gospodarcza w ramach Tarczy Antykryzysowej.

Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 i związany z nią lockdown wstrzymał gospodarkę całego świata. Przedsiębiorcy z wielu branż z dnia na dzień stracili źródło przychodów, źródło finansowania swoich przedsiębiorstw. Czasowym rozwiązaniem i próbą wsparcia przedsiębiorców stały się programy w ramach rządowych tarcz antykryzysowych i tarcz finansowych

Polskiego Funduszu Rozwoju. Te działania miały pomóc w zachowaniu miejsc pracy i przetrwaniu tej trudnej sytuacji przez przedsiębiorców [Dereń, 2022, s. 29].

Z uwagi na różnorodność pomocy została ona pogrupowana na: dofinansowanie bezwrotne środkami pieniężnymi, umorzenie całości lub części zobowiązań publicznoprawnych, zmniejszenie obciążeń z tytułów publicznoprawnych, udogodnienia w spłacie kredytów i pożyczek udzielonych przez bank, uzyskanie pożyczek na preferencyjnych warunkach, subwencja finansowa udzielona przez PFR.

KSR rekomendował, aby otrzymane dofinansowanie zaprezentować w sprawozdaniu finansowym w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych, natomiast w dodatkowych informacjach i objaśnieniach – jako przychód mający charakter incydentalny lub nadzwyczajną wartość, ewentualnie jako inny przychód.

Zgodnie z zaleceniami KSR podobnie należało potraktować umorzenia części zobowiązań o charakterze publicznoprawnym czy subwencje w korespondencji z odpowiednim kontem rozrachunkowym.

Jedną z form pomocy była możliwość odroczenia spłat rat kredytów, pożyczek lub przedłużenia linii kredytowej. Według zaleceń KSR zobowiązania te należało ująć w księgach rachunkowych zgodnie z treścią ekonomiczną „nowej” umowy, a co za tym idzie wycenić ponownie wartość tego zobowiązania zgodnie z zasadami przewidzianymi w polityce rachunkowości firmy. Pamiętać należało również o korekcie kosztów finansowych w przypadku powstania ewentualnych różnic. Podobnie należało postąpić w przypadku uzyskania pożyczki na preferencyjnych warunkach. Głównym celem tego działania była ochrona miejsc pracy i promocja zatrudnienia dla zachowania płynności i stabilności finansowej w okolicznościach poważnych zakłóceń wywołanych COVID-19. W księgach rachunkowych wartość zobowiązania należało ująć w kwocie wymagającej zapłaty, natomiast w przypadku umorzenia zobowiązania należało zmniejszyć wartość tego zobowiązania w korespondencji z pozostałymi przychodami operacyjnymi.

Jednostki mikro i małe mogły skorzystać dodatkowo z subwencji finansowej PFR. Celem tej pożyczki było zapewnienie stabilności i płynności finansowej jednostek. Zgodnie z rekomendacjami KSR w księgach rachunkowych należało uznać zobowiązanie, a w przypadku jego umorzenia odpowiednio skorygować w korespondencji z pozostałymi przychodami operacyjnymi. Informacja o subwencji oraz jej ewentualnym umorzeniu winna znaleźć się w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego.

Część przedsiębiorców mogła skorzystać z innych form pomocy, przykładowo zmiany okresu leasingu. W takim przypadku zmianę umowy leasingu należało ująć w księgach rachunkowych jako zawarcie nowej umowy leasingu.

Jednym ze skutków COVID-19 był wzrost dodatkowych kosztów działalności przedsiębiorcy. Należały do nich koszty związane przykładowo z: zakupem środków ochrony osobistej, odkażaniem pomieszczeń w związku z zapewnieniem wymogów reżimu sanitarnego, dostosowaniem miejsc do bezpiecznej pracy, pracą zdalną (zakup sprzętu, zakup dostępu do internetu, wypłata ekwiwalentów w związku z używaniem osobistego sprzętu do celów

służbowych), odwołanymi podróżami służbowymi, likwidacją zapasów z tytułu utraty ich wartości, np. brak możliwości zbytu w związku z ograniczeniem działalności, zapewnieniem transportu pracownikom wobec braku dostępu do transportu zbiorowego.

W celu prawidłowej prezentacji poniesionych kosztów w zależności od okoliczności, zgodnie z zaleceniami Komitetu Standardów Rachunkowości w Polsce należało zaprezentować koszty w odpowiedniej grupie kosztów rodzajowych, kosztów ogólnego zarządu lub pozostałych kosztach operacyjnych w przypadku, gdy poniesione koszty nie miały *stricto* charakteru operacyjnego i ponoszone były incydentalnie. Dodatkowo informacje o wysokości poniesionych kosztów i ich charakterze winny znaleźć się w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego.

Skutkiem pandemii COVID-19 była również konieczność weryfikacji wyceny aktywów zaprezentowanych w bilansie, w tym wartości szacunkowych oraz wartości godziwej, która ma szczególne znaczenie w kontekście braku kontynuacji działalności [Hołda, 2021, s. 74]. Koncepcja wyceny wartości godziwej łączy się z ideą wycen, które nie odnoszą się do wartości historycznych (cena nabycia, koszt wytworzenia), a przedstawiają sytuację jednostki w odniesieniu do bieżących warunków rynkowych.

Dotyczyło to szeregu składników aktywów i pasywów, w tym: należności wątpliwych, zapasów, które utraciły przydatność gospodarczą, majątku jednostki podlegającego amortyzacji w celu określenia okresu ekonomicznej użyteczności tych składników, wartości firmy, wartości godziwej aktywów, aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, rezerw na zobowiązania i traktowanych na równi z nimi biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów wytworzenia długoterminowych, niezakończonych usług.

W zależności od tego, czego odpis aktualizujący dotyczył, należało uznać pozostałe koszty operacyjne lub finansowe. W sytuacji gdy korekty wyceny dotyczyły składników inwestycji zaliczanych do aktywów trwałych, zwiększony (zmniejszony) został kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny.

Korekta wartości szacunkowych wymusza zmiany wartości prezentowane w księgach rachunkowych oraz we właściwych pozycjach aktywów i pasywów bilansu. Skorygowany winien być również rachunek zysków i strat w odpowiednich pozycjach, w zależności od przyjętego przez jednostkę wariantu rachunku zysków i strat oraz tego, czy koszty dotyczą szacunków aktywów finansowych czy niefinansowych.

Skorygowanie wartości odpisów aktualizujących wymaga zgodnie z przepisami prawa dodatkowo zawarcia tej informacji w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego z uwzględnieniem przyczyn ich powstania, wartości kwot szacunkowych oraz ich rodzajów. W przypadku gdy brak jest możliwości podania wartości szacowanych kwot, również należy podać taką informację.

Kolejną kwestią była wycena wartości produktów z uwzględnieniem niewykorzystania pełnych zdolności produkcyjnych firmy. Koszt spowodowany niewykorzystaniem pełnych zdolności produkcyjnych jednostki jest finansowym odzwierciedleniem niewykorzystanych w pełni zasobów jednostki i zasadnym było jego opisanie w dodatkowych informacjach

i objaśnieniach do sprawozdania finansowego, w przypadku gdy kierownik jednostki uznał, że sytuacja epidemiczna, w tym ograniczenie działalności, znacząco wpłynęły na wynik finansowy firmy i mogły wpłynąć na rzetelną ocenę jej sytuacji finansowej.

Ostatnim elementem sprawozdania finansowego, które zostało objęte rekomendacjami, było sprawozdanie zarządu z działalności. Zaleceniem w tym zakresie jest potraktowanie pandemii COVID-19 jako zdarzenia istotnie mającego wpływ na cały obszar gospodarki i generującego znaczne ryzyko działalności.

W przypadku gdy w ocenie kierownika jednostki pandemia nie miała istotnego wpływu na działalność podmiotu zalecało się, by przedstawić uzasadnienie takiego osądu z zaznaczeniem braku potencjalnych zagrożeń w przyszłości w opinii zarządu. Zasadnym było również przedstawienie podjętych działań, które miały na celu ewentualne ograniczenie negatywnego wpływu pandemii na podmiot.

W przypadku gdy kierownik jednostki stwierdzał zagrożenie związane z pandemią COVID-19, zasadne było przedstawienie wszystkich obszarów działalności jednostki, na które stwierdzono jej wpływ, w szczególności w ocenie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki gospodarczej. Szczegółowa analiza powinna uwzględniać między innymi zmiany w otoczeniu zewnętrznym, zmiany o charakterze legislacyjnym, wpływ pandemii na poziom rentowności i wynik finansowy jednostki, z uwzględnieniem wszystkich obszarów działalności (utrata wartości aktywów, spadek przychodów, zmiana struktury przychodów, zaniechanie działalności w niektórych segmentach), wpływ pozyskanego wsparcia w ramach Tarczy Antykryzysowej, kwestię płynności finansowej firmy wraz ze wskazaniem źródeł jej braku, ewentualne działania zaradcze, ocenę i analizę rynku/segmentu, w którym działa firma, lub ewentualnie obszarów działania, z którego firma się wycofała w wyniku pandemii, wpływ pandemii jako czynnika ryzyka niepewności wyceny bilansowej, kwestie związane z ryzykiem rynkowym posiadanych instrumentów finansowych. Szczegółowej analizie z tego zakresu winien podlegać również szereg czynników makro i mikroekonomicznych z otoczenia firmy.

Sprawozdanie finansowe, by przedstawiało rzetelny obraz sytuacji finansowej i majątkowej, winno być sporządzone z uwzględnieniem wszystkich czynników wynikających z bliższego i dalszego otoczenia firmy. W tym kontekście rekomendacje Komitetu Standardów Rachunkowości w Polsce w obliczu nowego zagrożenia wydawały się jak najbardziej zasadne. W ocenie autorów szczególnie te weryfikujące kwestie kontynuacji działalności, identyfikacje nowych obszarów ryzyk i zagrożeń, procedury wyceny pozycji bilansowych, rewizji planów na przyszłość. Wszystkie te obszary przeanalizowane i rozpoznane z odpowiednim wyprzedzeniem pozwalają jednostce na ograniczenie negatywnego wpływu działania pandemii na wyniki finansowe firmy.

Na problem ten zwrócili uwagę również inne organizacje związane z szeroko rozumianą księgowością i audytem. International Federation of Accountants (IFAC), w oświadczeniu dotyczącym sprawozdawczości finansowej w dobie pandemii, wskazało, że inwestorzy oraz odbiorcy sprawozdań finansowych bardziej niż kiedykolwiek potrzebują wysokiej jakości sprawozdań finansowych [IFAC, 2020a]. Zgodnie z MSR 1, sporządzając sprawozdanie

finansowe spółki mają obowiązek wskazać zagrożenie kontynuowania działalności. Organizacje związane z księgowością i audytem zwróciły uwagę na to, że firmy w sprawozdaniach finansowych mają obowiązek ujawnić funkcjonowanie w warunkach istotnej niepewności. Szacując tę możliwość winny zwrócić uwagę na szereg czynników nietypowych, jak na przykład zakaz podróżowania, pomoc rządowa, kondycja finansowa kontrahentów, potencjalne źródła finansowania zastępczego, kwestie płynności finansowej czy rentowności podmiotów, z którymi współpracują. Wskazywano, że szerokie spektrum analiz powinno być powiązane z budową różnego rodzaju scenariuszy na wypadek rozwoju pandemii. W wytycznych i komunikatach IFAC wskazywano również, że pod szczególnym nadzorem powinny w tym okresie być różnego rodzaju szacunki, w tym kwestie związane z szeroko rozumianymi szacunkami i osądami, między innymi w sprawach takich jak utrata wartości aktywów finansowych lub niefinansowych, oczekiwanych strat kredytowych, czy możliwości odzyskania aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Dodatkowo w związku z prawdopodobnymi wahaniami wartości godziwej wskazywano, że w tym okresie było szczególnie istotne wskazanie technik i założeń do stosowanej wyceny oraz wrażliwości wyceny na zmianę ewentualnych założeń. Wskazywano również, że zarządy spółek w szczególny sposób powinny pochylić się nad kwestiami wyceny instrumentów finansowych oraz nieruchomości inwestycyjnych, z uwagi na możliwe przyszłe zobowiązania lub przepływy pieniężne. Dodatkowo spółki powinny były szczegółowo wskazywać wpływ COVID-19 na trwałą utratę wartości aktywów. Zidentyfikowanie trwałej utraty wartości aktywów wpływało wymiennie na pozostałą operacyjną działalność jednostki, a co za tym idzie, generowane przez nią wyniki finansowe i przepływy pieniężne. Dodatkowo wpływało to również na zmianę rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Uwzględniając kwestie związane z wyceną zapasów, zwracano również uwagę, że ustalając ich wartość netto możliwą do odzyskania – firmy zmuszone zostały do zastosowania w modelach szacunkowych bardziej szczegółowych założeń.

Nietypowość zjawiska sprawiła, że Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości opublikowała dokument, w którym opracowała szczegółowe wytyczne dotyczące stosowania MSSF 9 [IFRS, 2020]. Nakładała ona na zarząd obowiązek podania w sprawozdaniach finansowych rozsądnych i możliwych do udokumentowania informacji dotyczących uwzględniania w prognozach strat kredytowych z tytułu aktywów finansowych niewycenianych według wartości godziwej. Informacje te powinny zawierać analizę zdarzeń przeszłych, bieżących warunków funkcjonowania oraz prognoz przyszłych warunków gospodarczych. Dane opublikowane na dzień sprawozdawczy powinny opierać się na wiedzy posiadanej na dzień sprawozdawczy. W przypadku gdy zdarzenia po dniu sprawozdawczym dostarczą nowych, istotnych informacji na temat funkcjonowania podmiotu w określonych warunkach gospodarczych, one również powinny zostać w tym sprawozdaniu ujęte.

Na zmianę warunków funkcjonowania firmy zareagował również Europejski Urząd Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych (ESMA), zwracając uwagę na to, że uczestnicy rynków winni być przygotowani na zastosowanie różnego rodzaju planów alternatywnych działania w celu zapewnienia ciągłości działania firmy. Dodatkowo ESMA zwrócił uwagę

na konieczność udzielenia informacji przez emitentów w zakresie wpływu COVID-19 na ich sytuację finansową. W oświadczeniu tym zwracano uwagę, że powinna zostać przeprowadzona szczegółowa ocena jakościowa i ilościowa szeroko rozumianej działalności firmy, w tym przede wszystkim wskaźników i danych ekonomicznych [ESMA, 2020]. W kolejnych komunikatach i zaleceniach dotyczących skutków COVID-19 ESMA podkreślała między innymi konieczność jasnego i przejrzystego rozliczania długoterminowych skutków COVID-19 w księgach rachunkowych. Rekomendowała również zwiększoną przejrzystość w zakresie pomiaru oczekiwanych strat kredytowych, zmian w ryzyku kredytowym czy ekspozycji na ryzyko kredytowe i zabezpieczeń [IFAC, 2020b]. Analiza wytycznych w ujęciu międzynarodowym pozwalała również stwierdzić, że nowe wyzwania stanęły przed osobami odpowiedzialnymi za przeprowadzanie badania sprawozdań finansowych [IFAC, 2020b]. W rozważaniach dotyczących audytu w dobie COVID-19 szczególną uwagę zwracano na niepewność szacunków z uwagi na brak możliwości określenia przebiegu i długości trwania pandemii. Złożoność szacunków – na przykład z uwagi na udzieloną pomoc publiczną, której natężenie było zróżnicowane, zmiany przepisów prawa – mogła powodować zmiany parametrów szacunków księgowych lub po prostu oszacowanie nowego modelu odpowiadającego aktualnym potrzebom wynikającym z otoczenia firmy. Dodatkowo z powodu pandemii COVID-19 wpływ subiektywizmu na szacunki księgowe mógł być większy, np. dlatego, że istniała niepewność co do czasu trwania pandemii, a także charakteru i zakresu jej skutków. W związku z tym ocena oznak możliwej stronniczości kierownictwa przez biegłego rewidenta mogła mieć bardziej kluczowe znaczenie niż przed pandemią.

Z przedstawionych analiz wynika, że wpływ pandemii COVID-19 na sprawozdawczość finansową był wyraźny. Na szczęście w okresie tym organizacje odpowiedzialne za zapewnienie przejrzystości wiarygodności i rzetelności sprawozdawczości finansowej wyszły firmom naprzeciw, wskazując różnego rodzaju rekomendacje, zalecenia, zmieniając obowiązujące przepisy. Wszystkie te działania miały na celu zachowanie stabilności finansowej firm i rynków finansowych.

3. Rachunkowość i sprawozdawczość w dobie COVID-19 – wyniki badań własnych

W okresie od maja do listopada 2021 roku autorzy przeprowadzili badania ankietowe wśród kierowników jednostek gospodarczych, głównych księgowych i księgowych podmiotów gospodarczych. Dotyczyły one skutków COVID-19 w księgach rachunkowych i sprawozdawczości finansowej. W wyniku przeprowadzonych badań udało się zgromadzić 98 prawidłowo wypełnionych ankiet. Ponad 70% respondentów było przedstawicielami spółek akcyjnych i spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Reprezentowali oni duże, średnie, małe i mikro firmy, odpowiednio 24, 28, 32 i 14 wskazań. Respondentami byli przedstawiciele firm usługowych – 51%, produkcyjnych – 31% ankietowanych – oraz handlowych – 18% badanych.

W badaniu wzięło udział 41% przedstawicieli spółek akcyjnych, 39% było przedstawicielami spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, a 20% badanych prowadziło działalność w innej formie organizacyjno-prawnej. W badaniu wzięło udział 52 mężczyzn i 46 kobiet, ponadto 85% respondentów miało wykształcenie wyższe. 75% respondentów pochodziło z województwa małopolskiego i śląskiego, natomiast z pozostałych województw – 25% ankietowanych. Główni księgowi lub księgowi udzielili odpowiedzi w 59% przypadków, pozostała część respondentów była właścicielami firm lub kierownikami jednostek.

Z przeprowadzonych badań wynika, że 100% respondentów sporządziło sprawozdanie finansowe z założeniem kontynuacji działalności. W ocenie 80% ogółu respondentów w chwili sporządzenia sprawozdania finansowego nie występowały istotne okoliczności mogące sugerować zagrożenie działalności w wyniku rozwoju pandemii w Polsce. 14% respondentów w swoich analizach nie brało pod uwagę tego czynnika, natomiast 6% respondentów uznało, że pandemia może zagrozić kontynuacji działalności przez firmę. Wśród osób, które stwierdzały, że nie uwzględniały czynnika związanego z wpływem pandemii na dalszą możliwość działalności firmy, przeważającą była grupa osób zajmujących się finansami jednostki – 15 wskazań. Częściej identyfikowali możliwość negatywnych skutków pandemii na ich biznes kierownicy jednostek lub właściciele firm niż kadra finansowo-księgowa. Wśród zagrożeń wskazano konieczność ograniczenia działalności, spadek przychodów ze sprzedaży. Przy czym te czynniki również wskazywane były przede wszystkim przez kadrę zarządzającą przedsiębiorstwem. W badaniach 63% respondentów zadeklarowało, że analizując możliwość kontynuowania działalności w przyszłości nie brało pod uwagę czynnika wynikającego z pandemii COVID-19. Jednocześnie pozostałe 37% respondentów, które uwzględniało ten czynnik w kontekście zagrożenia kontynuacji działalności, wskazywało na problemy związane z absencją pracowników, ograniczenia działalności, a co za tym idzie spadek przychodów oraz wzrost kosztów działalności w związku z obowiązującym reżimem sanitarnym. Czynnik ten uwzględniany był w obu grupach respondentów, a podział był równomierny.

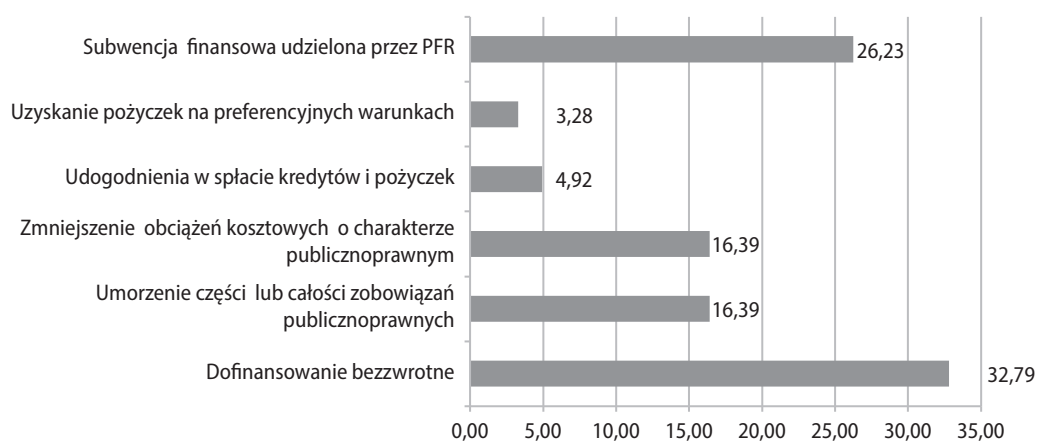
Ponad 22% ogółu badanych zadeklarowało, że zrewidowało plany przeciwdziałania skutkom pandemii, natomiast prawie 78% badanych nie widziało takiej potrzeby, uznając, że dotychczasowe procedury są wystarczające i pozwalają sprawnie przeciwdziałać zagrożeniom wynikającym z powstałych niepewności w otoczeniu gospodarczym firmy. Jednocześnie potrzebę rewizji planów przeciwdziałania skutkom pandemii częściej dostrzegała po raz kolejny kadra zarządzająca. Wśród działań zaradczych zaproponowano głównie zmiany o charakterze organizacyjnym, czyli pracę zdalną, pracę hybrydową, pracę zmianową. Część firm z uwagi na czasowe ograniczenie działalności decydowało się również na ograniczenie zatrudnienia, które było proporcjonalne do ograniczania działalności. Zarządy firm decydowały się na przesiewowe testowanie pracowników, a z czasem gdy szczepienia stały się dostępne, zachęcano do szczepień. W grupie kierowników jednostek informację o rewizji planów związanych z przeciwdziałaniem skutków pandemii podało 65% badanych. Pozostałe osoby uznały, że nie ma takiej potrzeby. Natomiast w grupie kadry finansowo-księgowej 93% badanych stwierdziło, iż brak jest potrzeby rewidowania planów mających na celu

przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii. Deklarowano, że procedury z tego zakresu obowiązujące w firmie są adekwatne do zaistniałej sytuacji.

Wśród rekomendacji zaproponowanych przez KSR zwrócono uwagę na możliwe problemy związane z przeprowadzeniem inwentaryzacji. W przypadku inwentaryzacji środków trwałych zdecydowana większość ogółu ankietowanych (65%) zdecydowała się na przeprowadzenie inwentaryzacji drogą weryfikacji dokumentacji. 25% ankietowanych, pomimo konieczności zastosowania dodatkowych wymogów sanitarnych, zdecydowało się na przeprowadzenie inwentaryzacji drogą spisu z natury, natomiast 10% nie zdecydowało się na przeprowadzenie inwentaryzacji. Z jednej strony wynikało to z braku obowiązku jej przeprowadzenia, z drugiej natomiast wskazywano na trudności z utworzeniem komisji inwentaryzacyjnych oraz problemy organizacyjne związane z zapewnieniem wymogów reżimu sanitarnego. Zgodnie z zapisami ustawy o rachunkowości należy również przeprowadzić inwentaryzację aktywów obrotowych firmy. Problemy wskazywane przez respondentów były analogiczne jak w przypadku inwentaryzacji środków trwałych. Większość ogółu ankietowanych (48%) zdecydowała się na przeprowadzenie inwentaryzacji drogą weryfikacji dokumentacji, prawie tyle samo – 46% badanych – w drodze spisu z natury. 4% respondentów, pomimo wymogów ustawowych, zrezygnowało z przeprowadzenia inwentaryzacji. Na problemy związane z przeprowadzeniem inwentaryzacji częściej wskazywały osoby z kadry finansowo-księgowej niż kierownicy jednostek.

W związku z trwającą pandemią i problemami gospodarczymi władze naszego kraju zdecydowały się na przygotowanie pakietu pomocowego dla przedsiębiorców. Z przeprowadzonych badań wynika, że przedsiębiorstwa korzystały z zaproponowanej pomocy. Szczegółowe dane z tego zakresu przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Wykorzystanie pomocy rządowej w ramach tarczy antykryzysowej (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przedstawionych na rysunku 1 danych wynika, że badana grupa przedsiębiorców najczęściej korzystała z dofinansowań bezzwrotnych (33% respondentów) oraz subwencji

PFR – odpowiednio 26% badanych. 16% respondentów skorzystało z możliwości zmniejszenia obciążeń o charakterze publicznoprawnym lub umorzenia zobowiązań głównie wobec jednostek samorządu terytorialnego lub budżetu państwa w całości lub części. Mniejszą popularnością cieszyła się pomoc w postaci udogodnień w spłacie pożyczek lub kredytów lub ewentualnie uzyskania pożyczek i kredytów na preferencyjnych warunkach – odpowiednio 5% i 3% badanych. Zgodnie z deklaracjami ankietowanych informacje o uzyskanej pomocy w ramach tarczy antykryzysowej zostały zaprezentowane w rachunku zysków i strat w odpowiedniej pozycji pozostałych przychodów operacyjnych, w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego, w notach, z uwzględnieniem wymaganej przepisami prawa szczegółowości danych.

Pandemia wygenerowała również dodatkowe koszty dla firm. Rysunek 2 prezentuje najczęściej wskazywane koszty wśród badanych respondentów.

Rysunek 2. Dodatkowe koszty wygenerowane w trakcie pandemii COVID-19 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przedstawionych na rysunku 2 danych wynika, że największe obciążenia wśród badanych przedsiębiorców spowodowane były koniecznością zakupów środków ochrony osobistej, prawie 28% wskazań. Na drugim miejscu znalazły się koszty związane z koniecznością odkażania pomieszczeń (prawie 24% wskazań) oraz organizacją pracy zdalnej w firmach – prawie 20% wskazań. Respondenci deklarowali również, że generatorem kosztów była konieczność dostosowania miejsc pracy do zasad bezpieczeństwa oraz odwołane podróże służbowe. Wśród kosztów wskazywano dodatkowo organizację transportu dla pracowników oraz inne koszty. Respondenci deklarowali, że zidentyfikowane koszty wynikające z pandemii COVID-19 w sprawozdaniu finansowym ujawnili w odpowiednich pozycjach kosztów rodzajowych lub kosztów ogólnego zarządu oraz w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego ze szczegółowością wymaganą ustawą. Autorów badań interesowały również kwestie wyceny bilansowej w związku z pandemią. 30% respondentów zadeklarowało, że zastosowali zasady ostrożnej wyceny w kontekście nowo zidentyfikowanego

zagrożenia, natomiast 70% badanych uznało, że dotychczasowe obowiązujące w ich firmach zasady są wystarczające również w tych okolicznościach. W grupie kierowników jednostek oraz właścicieli firm aż 65% zadeklarowało, że dotychczas obowiązujące procedury wyceny są wystarczające. Dane na podobnym poziomie przedstawiają opinie kadry finansowo-księgowej. Wśród aktywów i pasywów, na które ankietowani zwracali szczególną uwagę, były zapasy i należności oraz rezerwy i zobowiązania. Z przeprowadzonych badań wynika również, że respondenci nie zdecydowali się na korekty wartości szacunkowych oraz wartości wycenionych w wartościach godziwych. Tego typu operacje w swoich księgach przeprowadziło jedynie 2% ogółu badanych. Respondenci nie korygowali również wyceny produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi. Podobnie jak w poprzednim przypadku na takie korekty zdecydowało się jedynie 2% badanych.

W toku badania respondenci deklarowali, że w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do sprawozdania finansowego przedstawili informacje dotyczące: kontynuacji działalności jednostki, kwestii związanych z organizacją pracy w firmie, kosztów wygenerowanych przez pandemię z ich odpowiednio dużym lub znikomym wpływem na wynik finansowy jednostki, spadku przychodów ze sprzedaży oraz przyczyn tego zjawiska wraz z określeniem jego wpływu na wynik finansowy, spadku produkcji w związku z dużą absencją pracowników w firmie.

Z przeprowadzonych badań wynika również, że w sprawozdaniu zarządu z działalności prezentowano następujące zagadnienia: analizę ryzyk w związku z pandemią COVID-19, informacje o braku wpływu pandemii na działalność spółki, informacje o kontynuacji działalności pomimo pandemii, dane dotyczące ograniczenia inwestycji w związku z pandemią. Wszystkie jednostki sporządziły sprawozdanie finansowe z założeniem kontynuacji działalności. Tak naprawdę niewiele z nich zidentyfikowało pandemię jako czynnik mogący zagrozić działalności firmy w dającej się przewidzieć przyszłości. Co więcej, większość respondentów deklarowała, że nie planuje zmieniać procedur i planów związanych z działaniem firmy na przyszłość w związku z pojawieniem się pandemii. Deklarowano, że dotychczasowe procedury związane z identyfikacją znacznej niepewności są i na czasy pandemii wystarczające. Nie planowano również weryfikować wartości szacunkowych wykazywanych w sprawozdaniach finansowych.

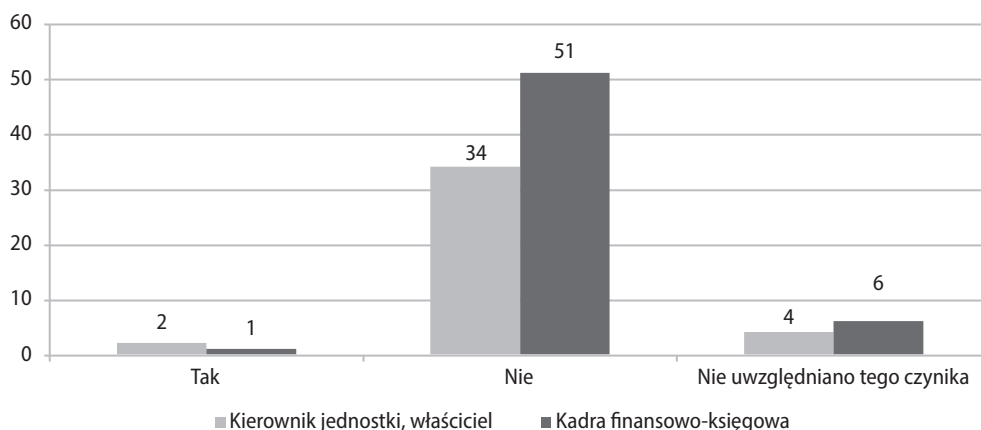
Rekomendacje KSR zostały wykorzystane przez przedsiębiorców bardziej w kontekście bieżącej działalności, szczególnie w kwestii inwentaryzacji czy sposobu księgowania operacji i miejsc ujawnień w sprawozdawczości finansowej.

Trudno jest nie odnieść wrażenia, że przynajmniej w pierwszym etapie pandemii kwestia weryfikacji możliwości kontynuacji działalności, identyfikacji ryzyk czy planów na przyszłość przez respondentów została zbagatelizowana.

4. Weryfikacja statystyczna i analiza uzyskanych wyników badań

Kierownicy jednostek oraz kadra finansowo-księgowa mieli zbieżne opinie na temat zagrożeń kontynuacji działalności przez jednostkę w wyniku pandemii COVID-19. Szczegółowe dane na ten temat zostały zaprezentowane na rysunku 3.

Rysunek 3. Zagrożenie kontynuacji działalności w opiniach ankietowanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przedstawionych danych wynika, że zdecydowana większość respondentów nie identyfikowała pandemii jako czynnika zagrażającego możliwości kontynuacji działalności przez firmę. Na 40 przedstawicieli kadry zarządzającej aż 34 respondentów stwierdziło, że pandemia nie zagrazi możliwości kontynuowania działalności przez firmę. Jeszcze więcej przedstawicieli kadry finansowo-księgowej wskazało na brak zagrożenia działalności w związku z pandemią – aż 51 respondentów na 58 odpowiadających. Wśród osób, które nie uwzględniały przy sporządzaniu sprawozdania finansowego tego czynnika, było 4 przedstawicieli kadry zarządzającej i 6 osób z działów finansowo-księgowych.

W ocenie autorów artykułu badania jednoznacznie wskazują, że pandemia w początkowej jej fazie była po prostu ignorowana.

W związku z przeprowadzonym badaniem postawiono następujące hipotezy badawcze:
 H0: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm pandemia COVID-19 zagrazi możliwości kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę.

H1: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm pandemia COVID-19 nie wpłynie na możliwości kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę.

H0: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm pandemia COVID-19 zagrazi możliwości kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę.

H1: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm COVID-19 nie wpłynie na możliwości kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę.

Tabela 1. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące zagrożenia kontynuacji działalności w związku z COVID-19

Pytanie	Grupa	Odpowiedzi					
		Tak		Nie		Nie uwzględniano tego czynnika	
		N	%	N	%	N	%
Czy na dzień sporządzania sprawozdania finansowego pandemia COVID-19 zagraża kontynuacji działalności firmy?	Kierownik jednostki, właściciel	2	5	34	85	4	10
	Kadra finansowo-księgowa	1	2	51	88	6	10
$\chi^2\text{-kwadrat}(2) = 0,856091954; \alpha = 0,01$							

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

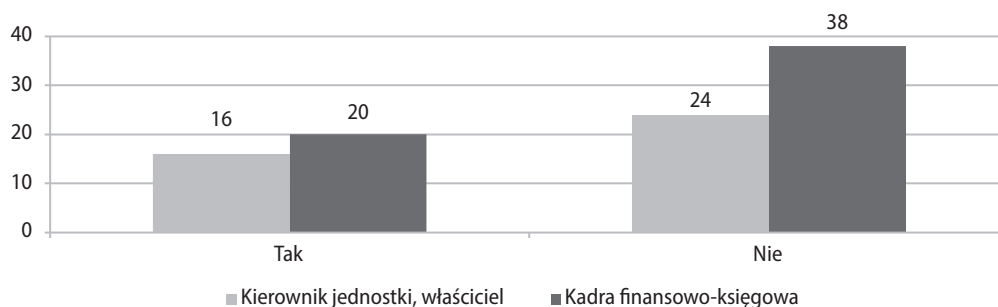
Na podstawie przeprowadzonych testów istotności $\chi^2\text{-kwadrat}(2) = 0,856091954$ hipotezę 0 należy odrzucić.

W przypadku kadry zarządzającej 85% badanych stwierdziło, że nie wiązało pandemii COVID-19 z zagrożeniem kontynuacji działalności. Podobnie sytuacja przedstawia się wśród specjalistów z zakresu finansów: 88% respondentów nie widziało zagrożenia z tego tytułu.

Jak pokazuje rysunek 4, zarówno kadra zarządzająca, jak i respondenci będący przedstawicielami działów finansowo-księgowych w większości nie uwzględniali nowego czynnika ryzyka w prognozach jednostki związanych jej przyszłością. Jedynie 16 respondentów z kadry zarządzającej potwierdziło fakt uwzględniania tego czynnika w przyszłości, natomiast aż 38 przedstawicieli kadry finansowo-księgowej nie dostrzegają takiej potrzeby.

W ocenie autorów artykułu zarówno kadra zarządzająca, jak i przedstawiciele działów finansowo-księgowych nie docenili negatywnego wpływu tego czynnika na działalność firm.

Rysunek 4. Uwzględnienie nowego czynnika ryzyka w prognozach jednostki na przyszłość

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W związku z przeprowadzonym badaniem postawiono następujące hipotezy badawcze:
H0: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm w prognozach dotyczących przyszłości jednostki należy uwzględniać nowe zidentyfikowane czynniki ryzyka.

H1: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm w prognozach dotyczących przyszłości jednostki brak jest potrzeby uwzględniania nowych zidentyfikowanych czynników ryzyka.

H0: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm w prognozach dotyczących przyszłości jednostki należy uwzględniać nowe zidentyfikowane czynniki ryzyka.

H1 W ocenie kadry finansowo-księgowej firm w prognozach dotyczących przyszłości jednostki brak jest potrzeby uwzględniania nowych zidentyfikowanych czynników ryzyka.

Tabela 2. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące uwzględniania nowego czynnika ryzyka w prognozach dotyczących jednostki

Pytanie	Grupa	Odpowiedź			
		Tak		Nie	
		N	%	N	%
Czy w prognozach dotyczących przyszłości jednostki uwzględniano nowe czynniki ryzyka?	Kierownik jednostki, właściciel	16	40	24	60
	Kadra finansowo-księgowa	20	34	38	66
<i>Chi-kwadrat(1) = 0,310072921; $\alpha = 0,01$</i>					

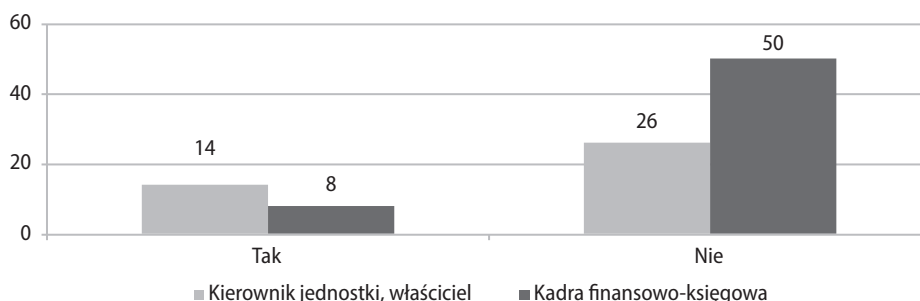
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Na podstawie przeprowadzonych testów istotności *Chi-kwadrat* (1) = 0,310072921 hipotezę 0 należy odrzucić.

W przypadku uwzględnienia nowego czynnika ryzyka w prognozach na przyszłość 60% kierowników jednostek i 66% przedstawicieli kadry finansowo-księgowej deklaroowało, że nie uwzględnia nowo zidentyfikowanego czynnika ryzyka w prognozach na przyszłość. Sytuacja przedstawia się podobnie jak w przypadku zagrożenia kontynuacji działalności, większość respondentów nie docenia wpływu pandemii na działalność jednostki.

Kolejne pytanie dotyczyło konieczności rewizji planów mogących przeciwdziałać zdarzeniom, które mają negatywny wpływ na kontynuowanie działalności przez firmę.

Rysunek 5. Rewizja planów przeciwdziałania zdarzeniom mającym negatywny wpływ na kontynuację działalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonych badań, zaprezentowanych na rysunku 5, wynika, że zarówno kadra zarządzająca, jak i kadra finansowo-księgowa w większości nie dostrzegała konieczności rewizji planów, które będą mogły zapobiegać zdarzeniom zagrażającym kontynuacji działalności przez jednostkę. Nie rewidowało tych planów, zgodnie z deklaracjami, aż 26 przedstawicieli kadry zarządzającej i 50 przedstawicieli kadry finansowo-księgowej.

W związku z przeprowadzonym badaniem postawiono następujące hipotezy badawcze:
H0: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm należy zrewidować plany mogące zapobiegać zdarzeniom zagrażającym kontynuacji działalności przez jednostkę.

H1: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm brak jest potrzeby rewizji planów mogących zapobiegać zdarzeniom zagrażającym kontynuacji działalności przez jednostkę.

H0: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm należy zrewidować plany mogące zapobiegać zdarzeniom zagrażającym kontynuacji działalności przez jednostkę.

H1: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm brak jest potrzeby rewizji planów mogących zapobiegać zdarzeniom zagrażającym kontynuacji działalności przez jednostkę.

Tabela 3. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące rewizji planów przeciwdziałania zdarzeniom mającym ujemny wpływ na zdolność jednostki do kontynuowania działalności

Pytanie	Grupa	Odpowiedź			
		Tak		Nie	
		N	%	N	%
Czy zrewidowano plany przeciwdziałania zdarzeniom mającym ujemny wpływ na zdolność jednostki do kontynuowania działalności?	Kierownik jednostki, właściciel	14	35	26	65
	Kadra finansowo-księgowa	8	14	50	86
$\chi^2\text{-kwadrat}(1) = 6,115500742; \alpha = 0,01$					

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W grupie, która reprezentowała zarówno kadre finansowo-księgową, jak i kadre zarządzającą deklarowano, że nie rewidowano takich planów. Odpowiedziało tak odpowiednio 65% i 86% respondentów. Na podstawie przeprowadzonych testów istotności $\chi^2\text{-kwadrat}(1) = 6,115500742$ hipotezę 0 należy odrzucić.

Autorów badań interesowało również, czy w związku z pandemią COVID-19 zastosowano zasadę ostrożnej wyceny aktywów i zobowiązań.

Z przedstawionych danych wynika, że podobnie jak w poprzednich przypadkach większość ankietowanych nie widziała takiej potrzeby. Aż 26 przedstawicieli kadry zarządzającej i 42 respondentów będących przedstawicielami kadry finansowo-księgowej nie dostrzegło takiej potrzeby. Niejednokrotnie uznawano, że obecne procedury zapewniające zasadę ostrożnej wyceny aktywów i pasywów w obliczu nowego zagrożenia są wystarczające.

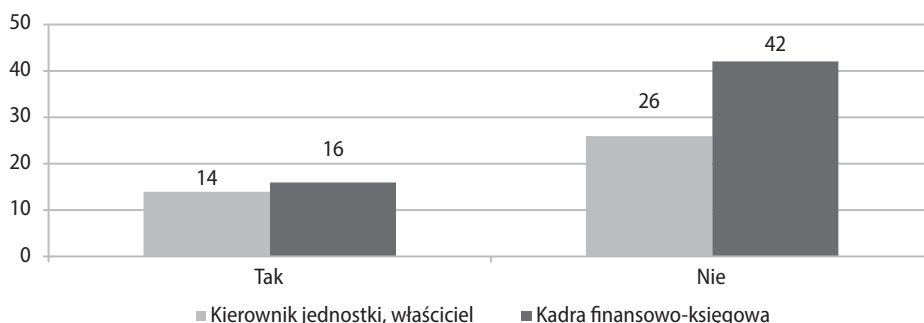
W związku z przeprowadzonym badaniem postawiono następujące hipotezy badawcze:
H0: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm należy zastosować zasady ostrożnej wyceny aktywów i zobowiązań w kontekście COVID-19.

H1: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm brak jest potrzeby stosowania zasad ostrożnej wyceny w kontekście COVID-19.

H0: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm należy zastosować zasady ostrożnej wyceny aktywów i zobowiązań w kontekście COVID-19.

H1: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm brak jest potrzeby stosowania zasad ostrożnej wyceny w kontekście COVID-19.

Rysunek 6. Zasada ostrożności wyceny należności i zobowiązań w kontekście COVID-19

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 4. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące ostrożnej wyceny aktywów i zobowiązań w kontekście COVID-19

Pytanie	Grupa	Odpowiedź			
		Tak		Nie	
		N	%	N	%
Czy zastosowano zasady ostrożnej wyceny aktywów i zobowiązań w kontekście COVID-19?	Kierownik jednostki, właściciel	14	35	26	65
	Kadra finansowo-księgowa	16	28	42	72
$\chi^2\text{-kwadrat}(1) = 5,543656635; \alpha = 0,01$					

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Na podstawie przeprowadzonych testów istotności $\chi^2\text{-kwadrat}(1) = 5,543656635$ hipotezę 0 należy odrzucić.

Zgodnie z uzyskanymi wynikami 65% kadry zarządzającej i 72% kadry finansowo-księgowej nie widziało potrzeby ostrożniejszej wyceny aktywów i zobowiązań jednostki.

Autorów badań interesowało również, czy w związku z pandemią COVID-19 aktualizowano wartości szacunkowe i wycenę w wartościach godziwych. Dane zaprezentowane na rysunku 7 wskazują, że 100% respondentów nie widziało takiej potrzeby.

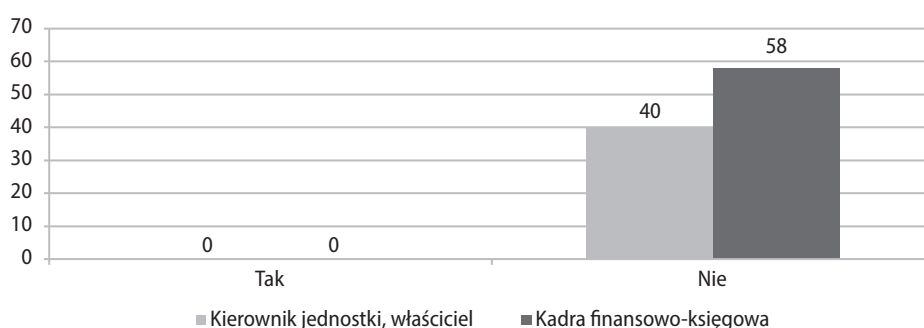
W związku z przeprowadzonym badaniem postawiono następujące hipotezy badawcze: H0: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm należy zaktualizować wartości szacunkowe i wyceny w wartościach godziwych w związku z COVID-19.

H1: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm brak jest potrzeby aktualizacji wartości szacunkowych i wyceny w wartościach godziwych w kontekście COVID-19.

H0: W ocenie kadry finansowej firm należy zaktualizować wartości szacunkowe i wyceny w wartościach godziwych w związku z COVID-19.

H1: W ocenie kadry finansowej firm brak jest potrzeby aktualizacji wartości szacunkowych i wyceny w wartościach godziwych w kontekście COVID-19.

Rysunek 7. Aktualizacja wartości szacunkowych i wycen w wartości godziwej w kontekście COVID-19

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

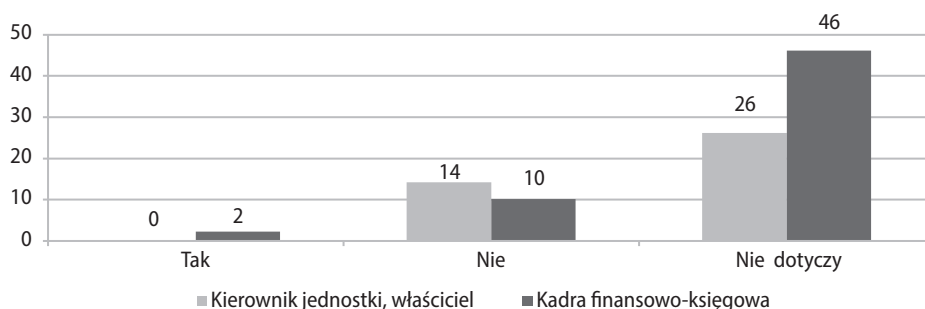
Tabela 5. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące aktualizacji wycen szacunkowych i w wartościach godziwych

Pytanie	Grupa	Odpowiedź			
		Tak		Nie	
		N	%	N	%
Czy zaktualizowano wartości szacunkowe i wycenę w wartościach godziwych?	Kierownik jednostki, właściciel	0	0	100	100
	Kadra finansowo-księgowa	0	0	100	100
$\chi^2\text{-kwadrat}(1) = 0,00, \alpha = 0,01$					

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Na podstawie przeprowadzonych testów istotności $\chi^2\text{-kwadrat}(1) = 0,00, \alpha = 0,01$ hipotezę 0 należy odrzucić.

Ostatnim analizowanym obszarem była konieczność korekty wyceny produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi. Z danych przedstawionych na rysunku 8 wynika, że większość respondentów deklarowała, że ten problem ich nie dotyczy. Jednak 14 przedstawicieli kadry kierowniczej i 10 respondentów reprezentujących służby finansowo-księgowe zadeklarowało, że nie korygowało wyceny produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi. Jedynie dwie osoby zadeklarowały korektę wyceny produktów.

Rysunek 8. Korekta wyceny produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w kontekście COVID-19

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W związku z przeprowadzonym badaniem postawiono następujące hipotezy badawcze:
H0: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm należy skorygować koszty produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w kontekście COVID-19.

H1: W ocenie kierowników jednostek i właścicieli firm brak jest potrzeby korekty wartości produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w kontekście COVID-19.

H0: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm należy skorygować koszty produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w kontekście COVID-19.

H1: W ocenie kadry finansowo-księgowej firm brak jest potrzeby korekty wartości produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w kontekście COVID-19.

Tabela 6. Statystyki częstości i procentu odpowiedzi na pytanie dotyczące korekty kosztów w związku z niewykorzystanymi zdolnościami produkcyjnymi

Pytanie	Grupa	Odpowiedzi					
		Tak		Nie		Nie dotyczy	
		N	%	N	%	N	%
Czy na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego korygowano wycenę produktów o koszty spowodowane niewykorzystaniem zdolności produkcyjnych?	Kierownik jednostki, właściciel	0	5	14	35	26	65
	Kadra finansowo-księgowa	2	3	10	17	46	79
$\chi^2(2) = 6,658347017; \alpha = 0,01$							

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Na podstawie przeprowadzonych testów istotności $\chi^2(2) = 6,658347017$ hipotezę 0 należy odrzucić.

Zdaniem 35% kadry zarządzającej i 17% kadry finansowo-księgowej nie zachodziła potrzeba korekt wyceny produktów w związku z niewykorzystanymi mocami produkcyjnymi w kontekście COVID-19.

4. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz łatwo zauważyć, że większość podmiotów nie identyfikowała pandemii w kontekście zagrożenia kontynuacji działalności. Zresztą 100% respondentów deklarowało sporządzenie sprawozdania finansowego z założeniem kontynuacji działalności. Z uzyskanych danych wynika również, że podmioty biorące udział w badaniu ankietowym stosunkowo rzadko decydowały się na weryfikację planów przyszłościowych czy procedur pozwalających na identyfikację zagrożenia. Najczęściej deklarowały, że dotychczasowe procedury są wystarczające, nawet w kontekście nowego, wcześniej nieidentyfikowanego ryzyka, jakim była pandemia. Nie weryfikowano również wartości szacunkowych oraz wartości godziwych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Całkowicie pominięty został problem aktualizacji kosztów w związku z niewykorzystaniem w pełni mocy produkcyjnych, co może być zaskakujące. Przedsiębiorcy oraz przedstawiciele kadry finansowo-księgowej bardziej skupiali się na prawidłowym przedstawieniu danych dotyczących bieżącej działalności firmy. Dostosowali się do rekomendacji KSR odnośnie do przeprowadzenia inwentaryzacji czy to aktywów obrotowych, czy aktywów trwałych. Respondenci wskazywali również rodzaj pomocy, jaką pozyskali w ramach tarcz antykryzysowych i pomocy rządowej. Przedsiębiorcy najczęściej korzystali z pożyczek bezzwrotnych, subwencji finansowej PFR oraz zmniejszenia obciążeń kosztowych czy zobowiązań o charakterze publicznoprawnym. Wytypowano również te obszary, które najbardziej zwiększyły koszty u przedsiębiorców. Były to: konieczność reorganizacji pracy, organizacji pracy zdalnej, zakup środków odkażających czy odkażanie pomieszczeń. Z deklaracji respondentów wynikało, że w prawidłowy sposób księgowano oraz ujawniano w sprawozdaniu finansowym konkretne, wymagane przepisami prawa informacje.

Trudno jest zarzucić jednostkom, że sporządziły sprawozdanie finansowe z pominięciem wymogów przewidzianych w ustawie o rachunkowości. Nie zmienia to faktu, że w ocenie autorów kwestie identyfikacji ryzyk i zagrożeń, powołanie do życia nowych procedur, wycen w obliczu zmienionych warunków potraktowane zostały chyba mało poważnie. Postawione w procesie badawczym hipotezy w wyniku walidacji statystycznej należy odrzucić. Niestety, przedstawiciele badanych jednostek nie zastosowali we właściwy sposób rekomendacji KRS. Takie podejście przedsiębiorców i przedstawicieli działów finansowo-księgowych do tego nowego i nietypowego zjawiska wydaje się trudne do zrozumienia. Być może w początkowej fazie pandemii nie doceniono zagrożeń z niej wynikających, pomimo wielu rekomendacji zaproponowanych nie tylko przez Polski Komitet Standardów Rachunkowości. Tym bardziej, że – jak czas pokazał – w okresie pandemii lawinowo wręcz rosła liczba przeprowadzanych w naszym kraju postępowań restrukturyzacyjnych, wskazujących jednoznacznie na problemy finansowe firm. W 2020 roku odnotowano 800 postępowań restrukturyzacyjnych, w 2021 było ich już 1888, natomiast w 2022 – aż 2379 [Hybel, Strojny, 2023, s. 20].

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte

1. Adamik-Citak M. (2021). Wpływ pandemii COVID-19 na sprawozdawczość finansową spółek notowanych na GPW. W: *Egzogeniczne i Endogeniczne uwarunkowania rachunkowości*, W. Koziół (red.). Katowice: Wydawnictwo IUS Publicum.
2. Hołda, A. (2012). Wartość godziwa a proces i przesłanki upadłości przedsiębiorstw. W: *Za i przeciw wartości godziwej w rachunkowości. Problemy stosowania i wykorzystania wartości godziwej*, H. Buk, A. Kostur (red.). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
3. Hołda, A. (red.) (2021a). *Podatkowe i bilansowe zamknięcie roku 2021*. Warszawa: C.H. Beck.
4. Hołda, A., Strojny, K. (2021). Przyczyny upadłości przedsiębiorców – Polska na tle Europy i świata. W: *Egzogeniczne i endogeniczne uwarunkowania rachunkowości*, W. Koziół (red.). Katowice: Wydawnictwo IUS Publicum.
5. Strojny, K. (2023). Pandemia COVID-19 w sprawozdawczości finansowej spółek notowanych na GPW w Warszawie. W: *Rozwój e-gospodarki wobec wyzwań pandemii COVID-19*, A. Siedlecka, D. Guzał-Dec, J. Żurakowska-Sawa (red.). Biała Podlaska: Akademia Bialska im. Jana Pawła II.

Artykuły naukowe

1. Dereń, A. (2022). The impact of COVID-19 and crisis shields on the financing of the catering business, *Humanities & Social Sciences Reviews*, 10(2).
2. Dereń, A., Strojny, K., (2024). The Impact of Unusual Events on the Financial Condition of Companies – A Case Study, *International Journal of Applied Technology & Leadership*, 3(1).
3. Fedak, Z. (2020). Kontynuacja działalności w czasie pandemii koronawirusa, *Rachunkowość*, 5.
4. Hołda, A., Strojny, K. (2019). Determinanty upadłości przedsiębiorców w Polsce– systematyka i badanie komparatywne opinii kadry zarządzającej i syndyków, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 101(157), s. 9–34.
5. Hybel, M., Strojny, K. (2023). Ilościowy i jakościowy wymiar upadłości w Polsce, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Informatyki w Krakowie*, 19, s. 189–209.
6. Hyży, M. (2023). Wpływ pandemii COVID-19 na wyniki finansowe wybranych przedsiębiorstw branży deweloperskiej i motoryzacyjnej, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 47(1), s. 39–54.

Materiały internetowe

1. Hołda, A. (2021b). *Kontynuacja działalności w czasach kryzysu*, <https://rachunkowosc.com.pl/kontynuacja-dzialalnosci-w-czasie-kryzysu> (dostęp: 18.02.2024).
2. ESMA (2020). ESMA recommends action by financial market participants for COVID-19 impact, <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-recommends-action-financial-market-participants-covid-19-impact> (dostęp: 23.05.2023).

3. IFAC (2020a). *The Financial Reporting Implications of COVID-19*, <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/financial-reporting-implications-covid-19> (dostęp: 26.11.2023).
4. IFAC (2020b). *Summary of COVID-19 Audit Considerations*, <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/supporting-international-standards/discussion/summary-covid-19-audit-considerations> (dostęp: 26.11.2023).
5. KRS (2020). *Sprawozdanie w czasie pandemii*, <https://www.gov.pl/web/finanse/sprawozdanie-finansowe-w-czasie-pandemii-covid-19---rekomendacje-ksr> (dostęp: data 13.01.2021).
6. IFRS (2020). <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2020/03/application-of-ifrs-9-in-the-light-of-the-coronavirus-uncertainty> (dostęp: 26.11.2023).

Accounting for the Effects of COVID-19 in Financial Books and Reporting

Abstract

The global pandemic over the past two years has compelled all entities to operate under altered social and economic conditions. Undoubtedly, the pandemic has significantly influenced the functioning of economic units. The objective of this article is to demonstrate the impact of COVID-19 on accounting books and financial reporting, with particular reference to the recommendations of the Accounting Standards Committee in Poland.

The article is based on survey research conducted among managers of economic entities and financial-accounting personnel. The surveys were carried out between May and November 2021. The findings reveal that, during the initial phase of the pandemic, entrepreneurs and financial-accounting personnel did not anticipate threats to business continuity due to the emerging risks. It was observed that the existing procedures, forecasts, and valuation methods were deemed adequate for the changing socio-economic conditions. The recommendations issued by the Accounting Standards Committee in Poland were applied primarily for “ongoing operations” rather than for revising plans, identifying threats, or modifying company procedures.

Keywords: COVID-19 pandemic, financial reporting, ASC recommendations, accounting standards
